УДК 821.161.2 - 311.6.09

Даниленко Л. В.

АСПЕКТИ ТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ОБРАЗУ ІСТОРИЧНОГО ГЕРОЯ У РОМАНІ ІВАНА ЛЕ «ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ»

У статті розкрито принципи відображення історичної особистості в романі Івана Ле «Хмельницький». Дослідниця пояснила художнє осмислення аспектів формування характеру Богдана Хмельницького, відображення його духовного світу, внутрішніх конфліктів. Розглядаються особливості психоаналізу душевних потрясінь героя, морального піднесення чи психічних розладів під впливом певних життєвих ситуацій та історичних подій. Звернено увагу на відображення в романі становлення видатного діяча історії через його самоаналіз, ситуативну поведінку, сприйняття традицій козацького соціуму, залежність від політичних умов.

Ключові слова: *психопортрет, психологічний стан, внутрішній конфлікт, психострес, історична постать, світогляд, козацтво, характер, пафос.*

В статье раскрыты принципы отображения исторической личности в романе Ивана Ле «Хмельницкий». Исследователь объяснила художественное осмысление аспектов формирование характера Богдана Хмельницкого, отображение его духовного мира, внутренних конфликтов. Рассматриваются особенности психоанализа душевных потрясений героя, морального подъема или психических расстройств под влиянием определенных жизненных ситуаций и исторических событий. Обращено внимание на отображение в романе становление выдающегося деятеля истории через его самоанализ, ситуативное поведение, восприятие традиций казаческого социума, зависимость от политических условий.

Ключевые слова: *психопортрет, психологическое состояние, внутренний конфликт, психостресс, историческая личность, мировозрение, казачество, характер, пафос.*

There are principles of depicting historical personality in the novel «Khmelnitsky» by Ivan Le, which are analyzed in the article. The author explains the artistic understanding of the development of Bogdan Khmelnitsky's character, his spirit, and inner conflicts. The psychological analyses of the spiritual upheavals of Khmelnitsky, his moral enthusiasm, and psychological problems caused by certain historical events are represented in the research. Special attention is paid to the ways of spiritual growth of the prominent Ukrainian politician.

Key words: *psychological portrait, psychological state, inner conflict, stress, historical figure, worldview, Cossacks, character, fervor.*

В історичному романі «Хмельницький» (1957-1964 рр.) Іван Ле створив монументальні образи історичних постатей, разом із тим використав психологічні механізми самозбереження національної свідомості. Зокрема йдеться про відображення характеру Богдана Хмельницького, його внутрішнього світу, пояснення його вчинків, прагнень, переживань. Створюючи художній характер історичної особистості, письменник узяв на себе велику відповідальність і перед наукою, і перед літературою. У художньому творі нелегко показати умови, які формували психологію видатного діяча минулого. На думку О. Білого, автор історичного роману має досліджувати найзагальніші структури людського буття. Разом із тим, насичуючи епоху вчинками, діями, емоційним життям людей, він може виявляти власну філософію та етичну позицію [1, с. 58].

У літературознавстві роман Івана Ле «Хмельницький» глибоко вивчався науковцями радянських часів. На художнє осмислення у творі світогляду й характеру гетьмана звертали увагу М. Лакиза, М. Сиротюк, Н. Над'ярних, В. Чумак. У сучасних літературознавчих працях роман розглядається частково. Р. Федорів зазначає: «Відомо, що історики літератури неприязно ставляться до Івана Ле – знову ж через певні громадські гріхи. Проте це не означає, що треба перекреслити його

романи «Наливайко» й «Богдан Хмельницький» [5, с. 112].

Питання художнього відображення психології історичної особистості, формування його національного характеру привертає особливу увагу. У статті розглядаються художні принципи відображення психологічного образу Богдана Хмельницького в однойменному романі Івана Ле. Ми ставимо перед собою завдання показати, як автору вдалося осмислити закономірності формування характеру історичної постаті, інтерпретувати його внутрішній світ, душевні потрясіння, духовні цінності, ситуативну поведінку.

У першій книзі Іван Ле багато уваги приділив поясненню особливостей вдачі Богдана в дитинстві. Уміння, розум, сприйняття світу хлопця відтворюються як важливі чинники у формуванні непересічної особистості. Мати любила сина Зіновія саме за те, що виростав сміливим, усім цікавився, на коні їздив по-козачому, як дорослий. Мотрона бачила в синові козачого сотника й переконувала його в цьому. Батько помічав у очах нащадка «щось зовсім нове» і пророчив велике майбутнє на ниві державного урядування. Героїчні події минулого, подвиги козаків проходили через сприйняття Богдана, збуджували його уяву, формували нові сміливі почуття. «Я, мамо, нічого не боюся!.. Я… все рівно в козаки подамся» [2, с. 14], – цей вислів влучно відтворює своєрідну вдачу малого хлопця, разом із тим автор подає штрихи його великого майбутнього.

Навчаючись у Львівській колегії, юний Хмельницький вирізнявся серед інших розумом і бажанням здобувати знання. Але більше уваги у романі звернено на неординарну вдачу Богдана: він не гонорився тим, що був найкращим учнем, зате пишався своїм походженням із козацького роду. Закладені у підсвідомості риси непокори перед будь-яким приниженням чи тиском не давали Хмельницькому відмовитися від православної віри. Це нервувало адміністрацію колегії, а в характері Богдана формувало відчуття впевненості.

Іван Ле показує формування юного Богдана як сміливого оборонця, розгортаючи панорамну картину: купці, з якими Богдан ішов у Стамбул, зустрічаються в степу із загоном турків. Автор пояснює, як за короткий час молодий Хмельницький осмислює своє становище у протистоянні ворогу. В емоційній художній формі показано його психологічний стан під час нерівного двобою з досвідченим Ахмет-баєм. Письменник відтворює внутрішню готовність Богдана до важкої битви. Упевненість і вправність допомогли юнакові здолати турка. Художня ідеалізація героя посилюється відтворенням відчайдушності й холоднокровності. Автор сам захопився діями Хмельницького: той вибив із рук Ахмет-бая зброю, потім класичним прийомом пронизав йому горло й розвернув шаблю свердлом. Стає помітною незвичайність характеру героя. Все ж, уникаючи ідеалізації образу, Іван Ле показує Богдана і в несподіваному розпачі та незахищеності – той потрапляє в пастку, турки миттєво накинули на шию аркан. Цей полон був недовгим, Богдана швидко звільнили, однак він устиг пізнати себе істотою, відчути слабкість. «Матінко-о», – гукнув востаннє, волочачись на аркані, прив'язанім до сідла турка» [2, с. 199]. Таке приниження закарбувалося в душі Богдана гострою ненавистю до ворогів.

У психологічному портреті Богдана Хмельницького письменник окреслює риси надзвичайної чутливості, які на межі душевних потрясінь виражаються через нервування і сльози. Болісно сприйняв Богдан повідомлення про те, що Конецпольський поставив під небезпеку родину Хмельницьких у плату за службу турецькому шпигунові. «Стривожене серце палало люттю смертельно ураженого почуття людської гідності…» [2, с. 317]. Посилюючи душевні потрясіння героя, письменник показує його у різних проявах почуттів, відкриває природу характеру, наголошує, що у гніві Богдан величний, «піднесено схвильований», пройнятий «печаллю і завзяттям» [2, с. 319]. Не дивлячись на те, що ідеологічні вимоги часу були спрямовані на відображення духовної стійкості героя, Іван Ле не приховує від читача душевної слабкості Богдана, художньо вмотивовує його психологічний стан у критичні моменти життя.

Іван Ле творчо опрацьовує перше прибуття молодого Хмельницького на Хортицю, заглиблюється у пояснення його переживань. Письменник відтворює пейзажну картину ночі на острові, надає оповіді казковості, увиразнюючи розгубленість і збентеженість героя. «Богдан відчув, що з ним щось трапилось страшне. Що саме – добрати не міг, але воно сталося відразу ж, як тільки ступив ногою між оці товсті осокори та верби, опинився між оцими казковими людьми. Адже – це і є Січ!» [2, с. 364]. Іван Ле стверджує, що для Хмельницького, який уже мав досвід воїна, справжня причетність до козацької вольниці є великим потрясінням на межі свідомості й підсвідомості. На основі чуттєвих вражень і мислення вибудовується внутрішній світ героя, оновлюються цінності. «На Січ прибився», повторював собі. Певне, це і є пояснення всім дивам і страхові, які зустріли його недосвідчену юність в оцих нетрях громохкої слави та майбутнього для цілого Краю…» [там само].

При Сагайдачному Богдан став перекладачем. Отримуючи важливу інформацію від бранців, Хмельницький відчував себе господарем полонених. Його впевненість, осмислення причетності до великої справи відбивалися й у виразі очей, і в «зачерствілому на пилюзі і спеці обличчі», і у «жвавій, незалежній ході» [2, с. 378]. Художнє відтворення зростання Хмельницького вмотивоване з його душевними переживаннями й свідомим мисленням. Оточення, події, нові враження й відчуття формують свідому вольову особистість. Богдан «остаточно окозачився» [там само] – це важливий етап, який визначає подальші життєві принципи. Уживаючись у козацькому середовищі, він із особливим зацікавленням сприймає звичаї і закони січовиків, рідниться з ними духовно.

У романі художньо осмислено важливий етап становлення вольової особистості Хмельницького – участь у морській подорожі в Крим та великий бій за визволення невільників у Кафі. За короткий проміжок часу в психології Хмельницького відбувалися кардинальні зміни. Обставини бою у Кафі випробовували його силу духу. Спантеличували й захоплювали дії та вчинки козаків. «Тяжке дихання понад тисячі грудей на гірському ускосі берега повнило юну душу Богдана невиразним почуттям бадьорості і в той же час – болючої задухи» [2, с. 403]. Лють і жадоба помсти передавалася і йому. Постріли й гамір бою вже не були незвичайним явищем, дії не осмислювалися. «В лихоманковому поспіху, в нервовій трясці Богдан у цю мить не ставив собі якихось виразних завдань…» [2, с. 407]. Навіть у бій устряв, не готуючись до нього. У такій гарячці, поранений, зміг здолати турка. Тривога в душі Богдана появилася тільки після бою, коли помітив, що поруч немає жодного козака з нормальним людським обличчям – усі насичені помстою. Ще болючіше вразило пограбування козаками міста, захоплення в полон молодих туркень. «Аж за груди вхопився хлопець, на мить забувшись про все, на що надивився він, рятуючи разом із тими ж козаками своїх рідних дітей, – зокрема молодих українських дівчат – татарських бранок в такому, а то ще і в гіршому, як ці туркені, вигляді, становищі і одягові… Але не забувався, що навколо діяв закон страшної війни та помсти» [2, с. 412]. Вразлива душа Богдана сприймала атмосферу страшної, але справедливої битви. У його пам'яті, уяві, почуттях відбивалися відчай і захоплення, які встиг осмислити під час бою. Апогей перемоги, який переживали козаки, захопив і юного Хмельницького. «Силою загального піднесення Богдана теж, як течією ріки, затягло в загальний гурт…» [2, с. 413]. Романтика волі й реалії військового життя визначали впевненість Богдана у виборі свого місця серед козацтва.

Іван Ле художньо осмислює психологічну боротьбу Хмельницького з випробуваннями, що випадали на його долю. Поранення в бою від отруйного ятагана турка виявилося дуже важким, але більше страждань додавали душевні рани від самотності, безсилля, депресії. Психіка його вражена, відчуття душевної слабкості, довга боротьба з фізичними муками, розпач, сприйняття власного безсилля вилилися у нервову неврівноваженість. Через хворобливу розщепленість душі вирішив, що найкраще в такому становищі піти в монастир. Богдан втратив потяг до життя. Автор тонко відтворив психологічні розлади: «туга застигла в очах бляклою жалобою» [2, с. 425]. Зустрівши Максима Кривоноса у Чернігові, Хмельницький так розхвилювався від радості, що не міг утримати сльози. Душевні терзання викликали особливу чутливість. «Богдан узяв побратимову, забруднену в кузні, руку в свою, аж зворушив тим Максима, не звиклого до інтимних переживань». Максим «відчув, як ворухнулось щось у грудях юнака, але не глянув йому в очі, щоб не соромити, коли й справді з них знову потече якась сльоза» [2, с. 426]. За час спілкування з Кривоносом настрій Хмельницького змінюється. Звістка про те, що на погашення султанського гніву королем віддано на розправу біля двох десятків козаків як плату за погроми турецьких міст, викликала у Богдана душевний протест. Особливо приголомшила новина, що й самого Максима повинні віддати на розправу туркам. Стрес пробудив нові почуття, викликав потяг до активної діяльності. Автор звертає увагу на психологічну сумісність Богдана Хмельницького з Максимом Кривоносом, що відігравало важливу роль у формуванні впевненості і духовної стійкості майбутнього гетьмана. Фізично й морально окріплий Богдан у складі війська коронного гетьмана Станіслава Жолкевського вирушає на Цецорське бойовище. Участь у битві з турецько-татарським військом стала для молодого Хмельницького важливим етапом формування сильної волі.

У другій книзі письменник художньо пояснив випробування психіки Богдана складними життєвими ситуаціями. Відображуючи перебування Хмельницького в турецькому полоні, письменник осмислює переживання героя. Для Богдана «полон – ганьба, неволя» [3, с. 4]. Він не міг вирватися на свободу, усі сили йшли на внутрішню боротьбу. Ізоляція від звичного світу викликає невротичні симптоми. Автор показує миті душевної слабкості героя. «Тепер що день, то глибше заглинав той морок підневілля живу душу юнака» [там само]. Наче уві сні згадував перше кохання, сумував за батьком. Від спогадів Богдан зазнавав страждань, бо «дійсність – самота й жахна турецька неволя!» [там само]. Коли йому розв'язали руки, навіть заплакав, відчувши чи то блаженство, чи вдячність ворогові. Намагався приймати якісь рішення, однак вони були суперечливими, нетвердими. «Дякувати чи, може, боронитись, виявляючи презирство..? Адже і радість свою з відчуття волі чи якоїсь людянішої поведінки ворогів починав ненавидіти. Доброта ворога – то теж знущання, лише на якомусь внутрішньому рівні, щоб дошкульніше ранити почуття гідності людської» [3, с. 11].

Хмельницький страждає, але сила духу все ж керує вчинками. Відчувши загрозу життю від зброї слуги султанші-матері, намагається боротися до останнього – вирішує битися з ворогом. Вихопивши шаблю з рук яничара, «відчув, що й власна смерть не буде вже такою звичайною в ганьбі і зневазі» [3, с. 14]. У Богдана появлялися сили, як фізичні, так і духовні. «Кров і смерть ворога, як жбаном знов увілляла в його жили непереборну жагу до життя… Ой, як хотілося йому, молодому жити!» [3, с. 15]. У критичних ситуаціях дух Богдана міцнів. Це й дало можливість скористатися шансом отримати волю. Почуття свободи для Богдана стало одним із тих пріоритетів, з якими продовжував жити. Він гостріше став відчувати любов до рідної землі, захоплення козацтвом. Проте після втечі з полону не повернувся ні до Чигирина, ні в Суботів, щоб не ятрити душу від утрати родини, адже батько загинув, а мати вдруге вийшла заміж.

Став на службу панів Потоцьких. Однак перебування серед поляків посилювало душевний розпач, особливо коли отримував невтішні новини з України.

Богдан був твердим у виборі духовних і моральних принципів, коли йшлося про вірність козацтву й батьківщині. Заслуживши повагу на службі в Потоцьких, розумів, що його можуть використати у державних справах Польщі. Богдан був посвячений у таємні розмови про «всеєвропейську змову проти Туреччини» [3, с. 249]; від цього «гостра тривога небезпеки холодом сягала до серця» [там само]. Він вирішив покинути панську службу й повертатися в Чигирин.

Розгортаючи сюжетні лінії роману, Іван Ле багато уваги приділяє відтворенню душевних переживань Хмельницького, пов'язаних із дитинством, родиною, хутором Суботовим. У цьому ракурсі показано найщиріші почуття героя. «На прихований ніччю берег підсвідомо рвалась його душа. В її пориванні відчувався приглушений стогін молодості. Стогін як протест, як обурення проти дошкульних ударів долі…» [3, с. 262]. Іван Ле, вибудовуючи психологічні зміни героя, доводить свідомий і несвідомий потяг до рідної землі, батьківського обійстя, що ставали для нього важливою душевною опорою в житті. У найкритичніший момент Хмельницький прагнув повернутися в Суботів.

Письменник показує, як Богдан оцінює вчинки козаків, осмислює їх становище при польській владі. Сотнику Хмельницькому нелегко усвідомлювати, що його полк реєстровців – це «заповзяті захисники коронної політики підкорення запорожців» [3, с. 329]. Близько до серця сприймає він розправи, що вчиняло польське військо для приборкання українського козацтва. Психологічна насиченість твору посилюється через внутрішній монолог героя. «Смерть на палях, четвертування! Неначе й справді український люд тільки й приречений на вмирання від рук польської влади… Аж мороз поза шкірою продрав стривоженого морочливими думками сотника» [3, с. 395]. Тяжко вболіваючи за долю батьківщини, «прагнучи якоїсь би то української влади» [там само], він розуміє, що не готове ще козацтво, боротися за власну державу. Богданові приходять важкі думки: «Які ті звичаї батьків? Немає в нас звичаїв, хоч і пишаємось ними на словах!..» [там само].

Емоційні сприйняття героєм подій, стосунків із козацтвом формують його моральні, ідеологічні й світоглядні переконання. Відображуючи особливості психічних якостей Богдана Хмельницького, письменник виокремлює його глибокі переживання, спричинені утисками польською владою козацьких прав. Переймався він долею Івана Сулими, якому загрожувала смертна кара за руйнування Кодацької фортеці. Іван Ле пояснює, що Хмельницький підвладний психічним терзанням. У важких душевних муках він шукає рішень про порятунок козацького ватажка. «Смуток і біль ножем торкалися серця… Мерщій до Чигирина, до вірних козаків, якщо вони ще залишились там. Сулиму нагально треба рятувати від сокири ката» [3, с. 392]. Ще більшого психічного потрясіння зазнає Богдан, почувши, що саме його сотня «поправила таких звитяжців на панську кару» [3, с. 406]. Підсвідомий інстинкт призводить до нервового розладу, він втрачає духовні й фізичні сили. «Стогнав, згоряючи у пропасниці і майже не обзивавсь ні до кого. Шість тижнів прохворів» [3, с. 407]. Автор поступово нагнітає події задля підвищення емоційної напруги душевного стану героя.

У третій книзі роману Богдан Хмельницький зображений як полководець, державний діяч. Серед життєвих пріоритетів залишалася воля козацтва. Тому важким ударом для Богдана стала поразка козаків у битві з поляками під Кумейками. Події 1637 року, коли розпочався занепад Війська Запорозького, відтворені у романі через психологічний стан Хмельницького. Як генеральний писар королівського війська, він змушений читати і підписувати на старшинській раді лист про капітуляцію козаків. У погляді, рухах, голосі Богдана помітно біль, тривогу й відчуття ганьби. «Богдан сидів край довгого столу… Три аркуші жовтавого паперу тримав у лівій руці. Правою зіперся на стіл, немов допомагаючи піднести раптом зважніле своє тіло. Та то був рух, який давав писареві хоч якесь право не поспішати, обдумуючи, може, зміст листа, а, може, й свою роль у цій ганьбі козацтва» [4, с. 60].

Іван Ле звертає увагу на те, що «вередування серця» у Хмельницького проявляється і в зрілі роки. У життєвих випробуваннях його психічний стан напружений і вразливий. Богдан вдається до хворобливо самоаналізу. Наче кару сприймає своє сотникування в реєстровому полку. «За що карався – набридло й голову ламати, дошукуючись того. А в дні гостювання в січовиків раптом здалось йому це високе звання полковника ще й чужим, немов краденим…» [4, с. 136]. Хмельницький усвідомлює, що його внутрішні сили слабшають. «Щось вередило йому, дратувало. А що – і сам боявся дошукуватись» [там само]. У такому психологічному стані важко втримати душевну рівновагу, він не керується своїм твердим мисленням і розумом. На цьому етапі життєвих випробувань його «свідоме» і «несвідоме» потрапляють у сферу суперечностей. За твердженням К. Юнга, людина не може постійно відчувати і думати піднесено, правильно і правдиво, прагнучи підтримати ідеальну установку, вона автоматично витісняє все те, що для неї не підходить [6, с. 168].

Несвідомі інстинкти Богдана незахищені від життєвих подразників. Душевний стан героя вбирає суспільні й особисті проблеми. Уболівання за козацтво, принижене польською королівською владою, посилюється переживаннями через смерть матері, яку похоронили чужі люди. А звістка про вбивство Острянині своїми ж збунтованими козаками спричинили у Хмельницького стрес. Стан людини, безсилої перед лихом характеризують різкі рухи, непередбачувані вчинки. «Богдан раптом обіруч підніс угору свою шаблю й що є сили

вдарив нею об коліно. Але дамаська криця з дратівним виттям пружно виправилась, поранивши гострим кінцем ліву руку. Краплина крові, наче хміль, ударила в голову, й полковник з усього розмаху оперіщив тою крицею об сухий пень зрізаної груші. Не витримала такого гніву ця дамаська криця, трьома рваними уламками розлетілась геть» [4, с. 137]. Душевний зрив спустошує моральні сили Богдана. Він вирішує кидати полк, забути про військову справу і присвятити себе господарській справі на родинному хуторі. Перебуваючи в Суботові, набирався снаги, лікував душевні рани. Однак усе частіше задумувався про козакування. Автор показує загострення внутрішньої боротьби Хмельницького. Свідома установка тепер переборює несвідомі інстинкти. Богдан розуміє, що мусить продовжувати боротьбу за Україну, за вільні права козаків.

У романі відображено позицію Хмельницького на фоні політичних інтересів Речі Посполитої. Богдан використовує ситуацію війни й веде запорожців у Францію на облогу міста Дюнкерс, захопленого іспанцями. Відтворюючи вправне вміння Богдана керувати військом у бою, Іван Ле зосереджує увагу на твердості характеру й гострому розумі полководця. У цьому вимірі Хмельницький свідомо сприймає події, використовує досвід, чітко й виважено виконує справу. Психічний стан героя письменник зображує з метою художнього розкриття його людських якостей. Автор відтворює такі обставини, в яких персонаж показаний у роздумах, сподіваннях, у спогадах про минуле. Це дає змогу пояснити потаємні порухи душі Богдана.

Іван Ле вловлює найхарактерніші риси душевного стану героя, щоб відобразити сутність цілісного образу. Кількома штрихами створено портрет Хмельницького, при цьому точно оцінюються його внутрішні переживання. «І втома тіла, а особливо зморeність душі лягла тавром на Богдановім обличчі» [4, с. 211]. Уміння розуміти характер історичної особистості, інтерпретувати його душевний стан виявив Іван Ле у поясненні сприйняття Хмельницьким особистого лиха – спалення Чаплинським хутора Суботова.

Осмислюючи відомі історичні факти про знищення родинного хутора Богдана Хмельницького і знущання над його сім'єю, Іван Ле додає розповіді емоційного напруження. Тут пояснення правди не обійшлося без осягнення внутрішнього світу героя. Окремими штрихами відтворено динамічний портрет, який в уяві читача розвиває сприйняття душевних мук Богдана. «На пожарищі суботівської господи, як сновида, никав Хмельницький» [4, с. 284].

Іван Ле прослідковує, як у психології Богдана Хмельницького утверджується готовність до організації визвольного руху проти польської шляхти, як формується його почуття відповідальності за взятий на себе обов'язок очолити військо козаків і повсталих селян. Точність відтворення внутрішнього стану історичної особистості ґрунтується на глибокому авторському співпереживанні. Вкотре у творі письменник показує найвище духовне піднесення Богдана під час подорожі на Січ. «Неначе життю назустріч поспішав на спасенні неозорі острови» [4, с. 296].

Проникаючи у психологічний світ Хмельницького, письменник показує його реакцію на важливі переміни в житті. «Поволі підніс булаву до уст і так застиг. Якесь невідоме досі почуття охопило його. Почуття влади а чи, може, й слави?! Аж чорно зробилося в очах, натужніше закалатало серце. Ні! Це було почуття сили, тільки сили, а з нею й віри. Богдан Хмельницький у цю мить по-справжньому повірив у силу свого народу й п'янів від усвідомлення того» [4, с. 343-344]. У художньому баченні Івана Ле монументальний портрет гетьмана глибоко розкриває суть описуваних подій – перемога у визвольній війні українського народу, очолена Богданом Хмельницьким, – закономірна, важлива, визначна.

Осмислюючи прагнення Хмельницького закріпити зв'язки з Москвою, автор чітко дотримується головного принципу соціалістичного реалізму – відтворення дійсності в революційному розвитку, в оспівуванні дружби народів. Письменник надає пафосу зображуваним подіям. Психологічний стан гетьмана штучно відшліфований. Хмельницький ні на мить не сумнівається у правильності свого рішення просити московського царя політичної і військової підтримки. «І ось моє вам слово, слово вашого гетьмана: ми й надалі наполягатимемо в домаганні братнього єднання з Москвою…Наші життєві шляхи простягаються в тому ж напрямку, що й шляхи руського народу…» [4, с. 344]. Поєднуючи зміст і форму твору, Іван Ле фіксує монументальний портрет Хмельницького. «Спочатку в дверях з'явилась булава, вся в золоті й коштовних каменях. Богдан Хмельницький навмисне ніс її у випростаній руці, аби підкреслити, що саме в ній, а не в людині постійна і незаперечна влада» [4, с. 426].

Відтворюючи образ Богдана Хмельницького, Іван Ле глибоко пояснив аспекти формування його характеру з дитинства до зрілості. Через психологічну насиченість твору автор увиразнив внутрішній світ героя з переживаннями, душевними муками, невротичними зривами. У романі пояснено, як особистість із неврівноваженим характером поступово формується у психологічно стійкого діяча з твердими намірами, сильною волею. Такий підхід до творення образу в рамках соцреалізму вважався ідеологічно зорієнтованим і виправданим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білий О. Літературний герой у контексті історії / О. Білий. – К. : Наукова думка, 1980. – 119 с.
2. Ле І. Хмельницький. Книга перша / Іван Ле // Зібр. творів : у 7-ми т. – Т. 4. – К. : Дніпро, 1982. – 456 с.

3. Ле І. Хмельницький. Книга друга / Іван Ле // Зібр. творів : у 7-ми т. – Т. 5. – К. : Дніпро, 1982. – 415 с.
4. Ле І. Хмельницький. Книга третя / Іван Ле // Зібр. творів : у 7-ми т. – Т. 6. – К. : Дніпро, 1982. – 488 с.
5. Федорів Р. Історична романістика та національна свідомість / Р. Федорів // Дзвін. – 1996. – № 10–12. – С. 109–113.
6. Юнг К. Архетипи колективного несвідомого : Психологічні типи [Вибрані праці з аналітичної психології] / Карл Юнг // Зарубіжна філософія XX століття. – К. : Довіра, 1993. – С. 167–179.

© Даниленко Л. В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 05.05.10 р.